

УДК 130.2+ 703+708

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-3-27>

Наталія СТОЛЯРЧУК

кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4331-7051

Бібліографічний опис статті: Столярчук, Н. (2023). Становлення та розвиток арт-терапії в історико-культурному контексті. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 204–212, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-3-27>

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АРТ-ТЕРАПІЇ В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Сьогодні арт-терапія стала визнаною практикою, що використовується у багатьох клінічних, реабілітаційних, психологічних, освітніх і навіть розважальних установах. Вона допомагає людям виразити свої почуття, розвинути внутрішній потенціал і знайти способи подолання труднощів. Арт-терапевти використовують мистецтво як засіб спілкування і пізнання самого себе, сприяючи покращенню як фізичного, так і психічного здоров'я людини.

Арт-терапія є цінним інструментом в умовах війни і конфліктів, допомагаючи людям пережити травматичні досвіди, розвинути свої сили і знайти вихід із складних життєвих ситуацій шляхом самовираження та цілення. Вона може бути ефективною підтримкою для військових ветеранів, біженців, жертв насильства і будь-якої іншої особи, що відчуває наслідки конфліктів.

З огляду на все вищезазначене беззаперечною є актуальність дослідження генези та еволюції різних методик і практик арт-терапії в історико-культурному вимірі.

Мета дослідження полягає в аналізі генези та еволюції різних методик і практик арт-терапії в історії світової культури.

Методологія дослідження. Нині арт-терапія постає як універсальне міждисциплінарне явище, яке виникло завдяки поєднанню мистецтва і науки і далі еволюціонує на методологічних засадах різних наук – психології, медицини, культурології, педагогіки, соціології та інші. Теоретико-методологічну основу для дослідження склали наукові теорії, які по-різному аналізували сутність творчості та її вплив на внутрішній чуттєво-емоційний світ самого творця, при цьому часто апелюючи до прадавніх архаїчних форм мистецтва та їх історичну еволюцію. Такі різні методологічні підходи у аналізі арт-терапії демонструють психоаналіз, герменевтика, інтуїтивізм, екзистенціалізм та інші. Еволюція арт-терапії розглядається в контексті історії світової культури.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що арт-терапія розглядається не тільки як різновид психотерапевтичної практики, а виводяться закономірності зародження та еволюції різних видів впливу творчої діяльності людини на гармонізацію особистості із собою та з навколишнім світом

Висновки. Враховуючи увесь попередній історичний досвід «лікування мистецтвом», сьогодні відновлюються дуже давні методики арт-терапії і на їх основі розробляються новітні. В умовах війни ці практики широко використовуються і дають хороші результати, яких не вдається досягнути традиційними прийомами реабілітації. Арт-терапія стає ефективним інструментом для підтримки і відновлення психічного, фізичного, морального, соціального благополуччя постраждалих осіб. У статті виокремлено універсальні чинники, які здавна реалізувалися в арт-терапії і сьогодні, в сучасних соціокультурних умовах, стали гарантом високої ефективності цього напрямку.

Окрім цього, нині арт-терапія постає як сучасний метод культурної рекреації, гнучкий інструмент, що має високу терапевтичну цінність і дозволяє особистості формувати творче ставлення до життя з усіма його складнощами. Арт-терапія актуалізує внутрішній потенціал кожної людини, сприяє ціленню і встановленню гармонії особистості, формує творчу позицію людини, сприяє інтеграції чи реінтеграції у культурне середовище. Це надзвичайно ресурсний метод на шляху подолання екзистенційних викликів, перед якими постає людина в сучасній культурі.

Ключові слова: арт-терапія, мистецтво, творчість, культурологія мистецтва, історія світової культури, соціокультурна реабілітація.

Nataliia STOLIARCHUK

PhD in Philosophical Science, Associate Professor at the Department of Cultural Studies, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4331-7051

To cite this article: Stoliarchuk, N. (2023). Stanovlennia ta rozvytok art-terapii v istoryko-kulturnomu konteksti [Formation and development of art therapy in the historical and cultural context]. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 204–212, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-3-27>

FORMATION AND DEVELOPMENT OF ART THERAPY IN THE HISTORICAL AND CULTURAL CONTEXT

Today, art therapy has become a recognized practice used in many clinical, rehabilitation, psychological, educational, and even entertainment settings. It helps people express their feelings, develop their inner potential, and find ways to overcome difficulties. Art therapists use art as a means of communication and self-discovery, helping to improve both physical and mental health.

Art therapy is a valuable tool in times of war and conflict, helping people to survive traumatic experiences, develop their strengths and find a way out of difficult life situations through self-expression and healing. It can be an effective support for military veterans, refugees, victims of violence, and any other person experiencing the consequences of conflicts.

Given all of the above, the relevance of studying the genesis and evolution of various art therapy techniques and practices in the historical and cultural dimension is undeniable.

The purpose of the article is to analyze the genesis and evolution of various methods and practices of art therapy in the history of world culture.

Research methodology. Today, art therapy appears as a universal interdisciplinary phenomenon that arose from the combination of art and science and continues to evolve on the methodological foundations of various sciences – psychology, medicine, cultural studies, pedagogy, sociology, etc. The theoretical and methodological basis for the study was formed by scientific theories that analyzed the essence of creativity and its impact on the inner sensory and emotional world of the creator, often referring to ancient archaic art forms and their historical evolution. Psychoanalysis, hermeneutics, intuitionism, existentialism, and others demonstrate such different methodological approaches to the analysis of art therapy. The evolution of art therapy is considered in the context of the history of world culture.

The scientific novelty of the study is that art therapy is considered not only as a kind of psychotherapeutic practice, but also the regularities of the origin and evolution of various types of influence of human creative activity on the harmonization of the individual with himself and the world around him are derived.

Conclusions. Taking into account all the previous historical experience of "art therapy", today very old methods of art therapy are being restored and new ones are being developed on their basis. In times of war, these practices are widely used and give good results that cannot be achieved by traditional rehabilitation methods. Art therapy is becoming an effective tool for maintaining and restoring the mental, physical, moral, and social well-being of the affected persons. The article highlights the universal factors that have long been implemented in art therapy and today, in modern socio-cultural conditions, have become a guarantee of the high efficiency of this field.

In addition, art therapy is now emerging as a modern method of cultural recreation, a flexible tool that has a high therapeutic value and allows a person to form a creative attitude to life with all its complexities. Art therapy actualizes the inner potential of each person, promotes healing and harmony of the personality, shapes the creative position of a person, and facilitates integration or reintegration into the cultural environment. It is an extremely resourceful method on the way to overcoming the existential challenges faced by people in modern culture.

Key words: art therapy, art, creativity, cultural studies of art, history of world culture, socio-cultural rehabilitation.

Актуальність проблеми. Сьогодні, в надскладних для України умовах воєнного протистояння, загострюється потреба у розробці і використанні практик, які б допомагали усім постраждалим проходити реабілітацію, релаксацію, знижувати емоційну напругу. На допомогу приходить творчість, зокрема художня, яка у поєднанні з наукою формує доволі ефективну практику – арт-терапію. Арт-терапія нині – це самостійна галузь психотерапії, яка використовує процес художньої творчості для поліпшення фізичного, психічного і емоційного благополуччя людини. Вона виникла на перетині мистецтва, психології, медицини, культурології, соціології та інших наук.

Ідея використання мистецтва в лікуванні і відновленні людей не є новою. Вона була

присутня в різних культурах протягом століть. У багатьох давніх цивілізаціях, таких як Єгипет, Греція, Китай, Індія та інші, мистецтво використовувалося для лікування, релаксації, самовираження.

Сьогодні арт-терапія стала визнаною практикою, що використовується у багатьох клінічних, реабілітаційних, психологічних, освітніх і навіть розважальних установах. Вона допомагає людям виразити свої почуття, розвинути внутрішній потенціал і знайти способи подолання труднощів. Арт-терапевти використовують мистецтво як засіб спілкування і пізнання самого себе, сприяючи покращенню як фізичного, так і психічного здоров'я людини.

Арт-терапія є цінним інструментом в умовах війни і конфліктів, допомагаючи людям

пережити травматичні досвіди, розвинути свої сили і знайти вихід із складних життєвих ситуацій шляхом самовираження та зцілення. Вона може бути ефективною підтримкою для військових ветеранів, біженців, жертв насильства і будь-якої іншої особи, що відчуває наслідки конфліктів.

З огляду на все вищезазначене беззаперечною є актуальність дослідження генези та еволюції різних методик і практик арт-терапії в історико-культурному вимірі.

Аналіз останніх досліджень. Нині арт-терапія постає як універсальне міждисциплінарне явище, яке виникло завдяки поєднанню мистецтва і науки і далі еволюціонує на засадах психології, медицини, культурології, педагогіки, соціології та інших дисциплін.

Першим дослідником-теоретиком арт-терапії (хоча цей термін ще тоді не вживався) можна вважати німецького психіатра, історика мистецтва Ганса Принцхорна, який, займаючись психіатричною практикою (поч. ХХ століття), прийшов до висновку, що художня творчість сприяє швидшому одужанню душевнохворих людей і їх інтеграції у суспільство. Вперше термін «арт-терапія» був використаний англійським художником Андріаном Хілом (40-ві роки ХХ століття), який, перебуваючи на лікуванні, помітив, що заняття творчістю прискорює його одужання. Митець запропонував лікарям використовувати малювання разом з іншими терапевтичними практиками і такий прийом став дійсно ефективним доповненням, що прискорював процес одужання.

Важливим періодом у розробці науково-методологічної бази арт-терапії стали 60–80-ті роки, коли активно досліджувались можливості використання різних видів творчості для відновлення душевно-емоційної рівноваги усіх потребуючих. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних засад арт-терапії здійснили Р. Арнхейм, К. Берк, К. Кох, М. Наумбург, Е. Крамер, З. Фрейд, К. Юнг. Сучасні науково-теоретичні розвідки, скеровані на вивчення арт-терапії, здійснюються М. Бетенські, М. Вальдес-Одріосола, Е. Гренлюнд, Д. Едвардс, Л. Капаччіоне, Д. Кемпбелл. Методу арт-терапії приділяють значну увагу у своїх наукових роботах такі вітчизняні вчені як О. Вознесенська, Л. Димитрова, Л. Калініна, О. Сорока, О. Смі-

лянець, І. П'ятницька-Позднякова, Л. Подкоритова, О. Титаренко.

Мета дослідження полягає в аналізі генези та еволюції різних методик і практик арт-терапії в історії світової культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел дає змогу встановити, що арт-терапія розглядається як особлива форма психотерапії за допомогою візуального, пластичного мистецтва, як сукупність методик, що створюють умови для лікування і адаптації людини у соціумі. Учені вбачають суть арт-терапії в «терапевтичному та корегувальному впливі мистецтва на людину, цілюще значення якої проявляється в реконструюванні психотравмуючої ситуації за допомогою творчої діяльності» (Бриндіков, 2017: 43).

Окрім того, метод арт-терапії може використовуватися в реабілітаційній, педагогічній та соціальній роботі як засіб психологічної гармонізації і розвитку психіки людини через художню творчість» (Лазаревська, 2021: 135).

Коли говорять про пізніє формування арт-терапії, то мають на увазі більш пізніше, порівняно з іншими напрямками, формування її як самостійного психотерапевтичного напрямку, тобто, власне, розробку терапевтичних технік, прийомів, методик. Проте очевидно, що «лікування мистецтвом» («art therapy», в буквальному розумінні цього терміна, означає «лікування мистецтвом») з'явилося тоді, коли з'явилося і саме мистецтво. Практично у всі часи і у всіх народів як «засоби зцілення» різних хвороб і станів використовувалися музика, танець, спів, малювання, скульптура, і т.д. (Авер'янова, 2023: 140).

Здійснимо короткий екскурс в історію та теорію арт-терапії у початковій її формі, щоб глибше зрозуміти витoki цього напрямку.

Про цілющі можливості різних видів мистецтва відомо з давніх часів. Згадки про терапію мистецтвом ми знаходимо ще з часів Стародавньої Греції та Риму, Єгипту, Китаю та Індії.

Найбільш давня притча, що пов'язана з використанням мистецтва як лікувального засобу, міститься в Старому Завіті. У цій притчі йдеться про те, що Давид, граючи на арфі,вилікував Саула від нервової депресії. Цікавим є те, що в міфології стародавніх греків образи Аполлона, покровителя мистецтв, і його сина Асклепія, покровителя лікування, були сим-

волами взаємозв'язку мистецтва і медицини (Біблія, 1991).

Значний внесок у теорію та практику використання мистецтва з метою оздоровлення та гармонізації внутрішнього стану людини здійснили античні мислителі Арістотель, Піфагор, Сократ. Про терапевтичний вплив мистецтва згадують у своїх працях також Плутарх, Демокрит, Платон, Феофаст, Гален, Сенократ, Ескулап та багато інших мудреців.

Мислителі розмірковували над особливостями впливу живопису, театру, рухів, музики, намагаючись визначити їх роль не лише у відновленні функцій організму, але й у формуванні духовного світу особистості. Наприклад, у працях Арістотеля «Нікомахова етика» та «Метафізика» розкриваються процеси самопізнання та саморозвитку за допомогою мистецтва (Арістотель, 2002; Арістотель, 2022).

Арістотель свої ідеї про вплив мистецтва на людину розвинув у вченні про катарсис – концепції очищення душі і тіла людини під впливом мистецтва. Мислитель зауважував, що таке очищення подібне оновленню моральних критеріїв, а саме: людина, яка відділилася в своїх стражданнях від життя, від'єднується від своєї часткової ідентичності та стає частиною всезагальної, яка ідентифікується з життям та прагненнями суспільства (Арістотель, 2002).

Музичне мистецтво в Давній Греції сприймалося як триєдність «музичних мистецтв» – поезії, танцю і власне музики. Найвідоміші філософи того часу Піфагор, Арістотель, Платон вказували на профілактичну і лікувальну силу дії музики, яка встановлює порядок у всьому Всесвіті, у тому числі порушену гармонію в людському тілі. Вважалося, що основні її компоненти – мелодія і ритм, змінюють емоційний стан людини (Авер'янова, 2023: 141).

«Евритмія» – одне із найважливіших понять в етиці Піфагора, що позначало здатність людини знаходити правильний ритм у всіх проявах життєдіяльності (співі, грі, танці, мові, жестах, думках, вчинках і т.д.), «від Піфагора пішла традиція порівнювати суспільне життя як з музичним ладом, так і з музичним інструментом» (Мурсамітова, 2017: 120).

Цілющою в лікуванні вважалася вокалотерапія, що пов'язувалося із властивістю голосу виражати відчуття та емоції. Основними жанрами вокальної музики в Стародавній Греції

були: гімн скорботи (френ), переможний гімн радості (пеан), урочистий гімн (дифірама).

Римський державний діяч і філософ Боецій у своєму трактаті «Повчання до музики» пише про те, як музиканти «Терпандр і Аріон з Метімни за допомогою співу позбавили жителів Лесбосу й іонян від важких хвороб. А Ісменій Фіванській... позбавив від страждань багато беотійців, яких мучили сильні головні болі» (Боецій, 2002: 157).

У давнину в Італії, ефективним засобом при лікуванні тарантизму (укусу павука тарантула) вважали музику і танець. Одразу ж після появи судом у тих, кого вкусив тарантул, музиканти починали грати на тамбурині з бубнами у наростаючому темпі швидку мелодію, яка постійно повторювалась. Хворі повинні були в шаленому темпі скакати і танцювати в ритмі цієї музики до повної знемоги, «витанцьовуючи» отруту з тіла. Вважається, що саме тоді і виник танець, який має назву «тарантела» (Новаківська, 2021: 93).

У Давньому Китаї мистецтво використовувалося відповідно до правил традиційної медицини. В основі давньокитайських підходів до діагностики та лікування, в тому числі з використанням засобів мистецтва (особливо музикотерапії), застосовувався вплив на активні біологічні точки – «точки акупунктури» (Шаоцян, 2022).

Особливістю китайської медицини став соматопсихічний підхід, згідно з яким сформувалося уявлення, що кожному органу відповідає своя психічна функція, на яку можна впливати завдяки зміні звучання за висотою і тембром. Музичний вплив розглядався як специфічний тип вібрації, у основі якого лежало визнання ролі коливання космосу на різні органи тіла, приведення їх в стан гармонії з природою. Загалом, це учіння можна вважати прообразом сучасного системного підходу до вивчення людини і питань збереження її здоров'я (Шаоцян, 2022: 55).

Незвичайним є інтонаційний стрій китайської музики – пентатоніка, звукоряд з п'яти звуків, поряд з якою широко використовувався 12-ступеневий звукоряд, який будувався з шістьох чоловічих ступенів та шістьох жіночих. (Антошко, 2020: 175). Вважалося, що пентатоніка знаходиться в гармонії з природою і має величезну силу впливу на людину.

У індійській філософії навіть найпростіша мова чи слово не можуть існувати без музики, і вплив її залежить не тільки від майстерності виконання, а визначається також і рівнем духовного розвитку музиканта-виконавця.

Музикотерапія Стародавньої Індії ґрунтувалася на ідеї єдності Всесвіту і закону ритму, які впливають на духовну сутність людини. До сьогодення музика Індії зберігає містицизм тембру і тональності (Сорока, 2012: 3).

Хазрат Інайят Хан – видатний індійський філософ і музикант, розкриваючи цю особливу взаємодію ритму і Всесвіту, зазначає: «Дерева радісно махають гілками в ритм з вітром; шум моря, мимрення бризу, свист вітру в скелях, серед горбів і гір, спалах блискавки і удар грому, гармонія сонця і місяця, рухи зірок і планет, цвітіння рослин, падіння листа, регулярна зміна ранку і вечора, дня і ночі – все це відкривається для того, хто бачить музику природи» (Nazrat Inayat Khan, 2022: 130).

У епоху Середньовіччя велику увагу приділяли питанням лікування, зокрема музичним мистецтвом такі діячі як Ібн Сіна, Іоан де Грохео, Амброз Паре, Джозеффо Царліно, Роберт Бартон. Через виражену увагу до мистецтва у той час, ми можемо знайти чимало прикладів спрямованого застосування мистецтва з метою впливу на людський психічний та фізичний стан. Наприклад, Дж. Царліно – італійський музичний теоретик Середньовіччя, описав роботу давньогрецького філософа та поета Сенократа, який повертав здоров'я божевільним людям звуками труби (Цикунова, 2022: 14).

Також важливе місце при вивченні питання зародження арт-терапії посідає проблема логіки взаємодії двох форм суспільної свідомості: релігії та мистецтва. В. Доренський пише, що в історичний період Середньовіччя особливого статусу набула інституція церкви, що «фактично виконувала функцію соціального замовника і безпосередньо вплинула на розвиток провідних на той час видів і жанрів мистецтва: архітектури, іконопису, вітражного живопису, органної музики тощо» (Доренський, 2009: 61).

Особливістю епохи Відродження стало те, що з одного боку в той час відбувалося наслідування традицій античності, а з іншого, з'явилися новітні художні засоби, які згодом сприяли розробці законів композиції, пропорції, перспективи, світлотіні; з'явився станко-

вий живопис та інше. Ще одна важлива особливість періоду Відродження – це абсолютизація людської особистості, розкриття її психології та внутрішнього світу, відтворення емоційного та чуттєвого. Саме творчий потенціал людини тепер оцінювався як гарант її унікальності і винятковості. У своєму творчому пориві людина прирівнювалася до бога. Тому мистецтво Ренесансу, поступово звільняючись з-під контролю релігії, змістило фокус свого відображення від бога на людину в усіх її проявах. Актуалізувались дослідження чуттєво-емоційної природи людини, а також самими митцями цієї епохи розроблялись теоретичні засади художньої творчості.

У період Нового часу значних змін зазнає класичне музичне мистецтво – і у внутрішньо-формальній побудові, і у зовнішній репрезентації та місці в культурі. Так, на початку XVII століття музика перестала бути науково обґрунтованою і обов'язковою дисципліною в медичних університетах, тож для лікаря предмет «музика» втрачає актуальність. У XVIII столітті поступово зникла давня традиція «*musica humana*» (музика душі і тіла), яка була започаткована Атаназіусом Кірхером. Гармонічна доктрина А. Кірхера вчить, що музика є вираженням основних принципів, які керують гармонійними відносинами (*harmonia*) між елементами всіх значущих структур у космосі – від музики сфер (*musica mundana*) до музики душі і тіла (*musica humana*) (Gouk, 2001: 76). Лише у наш час традиція «*musica humana*», як гармонії душі і тіла знову переживає своє відродження.

Період мистецтва другої половини XIX століття пов'язаний з інтеграцією філософсько-естетичних пошуків у художньо-мистецьку сферу. Відмітною ознакою цього етапу став діалог між теорією і художньою практикою. Значний вплив на творчість провідних митців мали ідеї А. Бергсона, З. Фрейда, О. Шпенглера та ін.

Саме визнання несвідомого та розуміння мистецтва як вираження внутрішнього світу людини призвело до того, що арт-терапія розглядається як інноваційний та унікальний напрям психотерапії. З. Фрейд і К. Юнг вважаються попередниками арт-терапії, так як теорії та методи психоаналізу були основою, з якої взяв свій початок новий напрямок. Поняття несвідомого, введене З. Фрейдом та його тео-

рія особистості забезпечили хороший старт для арт-терапевтів (Gaelynn, 2016).

Наукові роботи К. Юнга про персональні і універсальні символи і активну уяву пацієнтів здійснили великий вплив на тих, хто займається терапією мистецтвом (Garai, 1978).

Терапія за допомогою мистецтва, як окрема галузь теоретичного і практичного знання, що знаходилась між мистецтвом і наукою, з'явилася у 30-х роках ХХ століття.

У Європі практика використання образотворчої діяльності в лікуванні хворих, що мають психічні розлади, відноситься до початку ХХ ст. У Великобританії таку діяльність практикував ряд вчених – М. Річардсон, Дж. Дебуффе, Е. Гутман та ін. Здійснювалася взаємодія представників «художнього світу» з психіатрами. Тому не даремно кажуть, що сучасна арт-терапія як психотерапевтичний напрямок виросла на роботах психіатрів.

Уперше термін «арт-терапія» був застосований і введений в європейську науку та практику британським художником А. Хіллом у 1938 році під час лікування від туберкульозу в санаторії Міджерст, коли він зауважив, що малювання довколишніх об'єктів допомагає йому одужувати. Згодом арт-терапію було застосовано в санаторії, а Хілл почав викладати малюнок і живопис іншим пацієнтам, велику частину яких становили поранені солдати, що повернулися з війни (Біда, 2018: 14).

Також спроби застосування арт-терапії були здійсненні для корекції труднощів особистісного розвитку, емоційно-особистісних проблем дітей, які пережили стресові ситуації в фашистських таборах та були вивезені в США із Німеччини під час другої світової війни. (Кравченко, Нестеренко, 2018: 172).

У той же час як в Англії художник Адріан Хілл почав використовувати термін «арт-терапія», у США у 1940-х рр. розвиток арт-терапії як нової області започаткувала Маргарет Наумбург, її по праву вважають матір'ю арт-терапії.

У своїй роботі М. Наумбург спиралася на ідею З. Фрейда про те, що первинні думки і переживання, що виникають у підсвідомості, найчастіше виражаються у формі образів і символів, а не вербально (Naumburg, 1972).

Із середини ХХ століття, коли арт-терапія здобула широку популярність та активне долу-

чення пацієнтів різних лікувальних установ до занять образотворчим мистецтвом, вона почала формуватися як емпіричний метод. У той період початківці арт-терапевтичного напрямку часто поєднували в собі різні професійні ролі, являючи собою дивний гібрид художника і психотерапевта. Їх статус і функції в лікувальних та освітніх установах були недостатньо зрозумілі не тільки оточуючим, але і їм самим.

Друга половина ХХ століття характеризується створенням перших професійних об'єднань арт-терапевтів – Британська асоціація арт-терапевтів (1963 р.) та Американська арт-терапевтична асоціація (1963 р.). Цілями і задачами діяльності цих об'єднань було сприяння збереженню психічного та фізичного здоров'я громадян за допомогою образотворчого мистецтва та інших видів мистецтва як психотерапевтичного інструменту.

Пізніше (1960–1980-ті рр.) були створені перші професійні об'єднання, що сприяли впровадженню і чіткішому визначенню ролі арт-терапевтичних методів в різних областях практичної роботи – це була вирішальна віха в становленні арт-терапевтичного напрямку.

Був період (1980–1990-ті рр.), коли у багатьох країнах світу відбулася помітна зміна культурного клімату, яку спричинила активізація інтеграційних процесів, переміщенням значних груп біженців, трансформація гендерних ролей та ін. В умовах, що склалися, арт-терапевти зіткнулися з новими проблемами, пов'язаними з існуванням людини в культурно різноманітному середовищі, в безпосередньому контакті з представниками різних етнічних і расових співтовариств. Так арт-терапевти, випробовуючи на собі вплив різних культур, асимілюють їх досвід і художню мову і, певна річ, стоять перед необхідністю пошани установок, цінностей і вірувань їх представників.

В останні роки активно розвиваються інноваційні моделі соціально орієнтованої арт-терапії, що відрізняється великою увагою до дискусійних соціальних та культурних факторів, що визначають унікальну природу кожної індивідуальності. Стає очевидно, що значення різних напрямів у арт-терапії посилюватиметься, оскільки вона вже надійно вкоренилася, стала ближча до реальних умов життя сучасної людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що

сьогодні арт-терапія стала надзвичайно затребуваною не тільки медично-терапевтичною практикою, а й соціально-культурною, освітньо-розвиваючою, комунікативно-інтегруючою. Враховуючи увесь попередній історичний досвід «лікування мистецтвом», сьогодні відновлюються дуже давні методики арт-терапії і на їх основі розробляються новітні. В умовах війни ці практики широко використовуються і дають хороші результати, яких не вдається досягнути традиційними прийомами реабілітації. Арт-терапія стає ефективним інструментом для підтримки і відновлення психічного, фізичного, морального, соціального благополуччя постраждалих осіб. Виокремимо універсальні чинники, які здавна реалізовувалися в арт-терапії і сьогодні, в оновленому форматі, стають гарантом високої ефективності цього напрямку:

Вираження емоцій: Умови війни і конфліктів часто супроводжуються великою кількістю стресу, тривоги і травм. Арт-терапія надає можливість людям виразити свої емоції, навіть ті, які можуть бути важкими або неприйнятними для словесного вираження. Це допомагає знизити напругу і сприяє емоційному відновленню.

Творчий процес: Участь у творчому процесі дає можливість відпочити від втрат, болю і стресу, та зосередитися на позитивних, розвиваючих аспектах свого життя. Вона допомагає знайти нові способи самовираження і відродити творчий потенціал.

Збереження культурної спадщини: В умовах воєнного конфлікту культурна спадщина

та ідентичність людей можуть бути під загрозою. Арт-терапія сприяє збереженню та відродженню культурних традицій, надаючи можливість висловити свою історію та цінності через мистецтво.

Відновлення і важливий стимул для реабілітації: Арт-терапія допомагає постраждалим особам зрозуміти свої травми, проявити індивідуальну міцність і розпочати процес відновлення. Вона спонукає до активності, підтримує самоповагу та покращує самосвідомість.

Злагодження групової динаміки. Арт-терапія може бути проведена в груповій формі, що сприяє створенню взаємної підтримки і співпраці між учасниками. Це допомагає відчути себе частиною соціуму і знижує почуття ізоляції.

У такому контексті загострюється потреба подальших теоретичних досліджень та розвиток новітніх практик арт-терапії. На наш погляд, арт-терапія є сьогодні одним із найбільш ефективних засобів соціокультурної реабілітації для дуже широкого кола людей. Нині арт-терапія постає як сучасний метод культурної рекреації, гнучкий інструмент, що має високу терапевтичну цінність і дозволяє особистості формувати творче ставлення до життя з усіма його складнощами. Арт-терапія актуалізує внутрішній потенціал кожної людини, сприяє зціленню і встановленню гармонії особистості, формує творчу позицію людини, сприяє інтеграції чи реінтеграції у культурне середовище. Це надзвичайно ресурсний метод на шляху подолання екзистенційних викликів, перед якими постає людина в сучасній культурі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авер'янова Н. М. Застосування арт-терапії в сучасних умовах російсько-української війни. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність: матеріали II Міжнародної наукової конференції*. м. Луцьк, 3 березня, 2023 р. С. 140–146.
2. Антошко М. Витоки мистецтва та виховання у Стародавньому Китаї. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. №1. 2020. С. 175–180.
3. Аристотель. *Метафізика* (Філософія). Переклад з давньогрецької. О.Панич. К.: Темпора, 2022. 848 с.
4. Аристотель. *Нікомахова етика*. Переклад з давньогрецької. В. Ставнюк. К.: Аквілон-Плюс. 2002. 480 с.
5. *Біблія* (Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту). Видання місійного тов-ва «Нове життя Україна, Кемпус Крусейд фор Крайст», 1992. С. 1–959; С. 1–296.
6. Біда О. Різні підходи до визначення арт-терапії. *Педагогічний часопис Волині*. №4 (11). 2018. С. 14–17.
7. Боецій С. *Розрада від філософії*. Пер. з лат. А. Содомора. К.: Основи, 2002. 146 с.
8. Бриндіков Ю. Л. Арт-терапія: суть, можливості роботи з військовослужбовцями учасниками бойових дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. Вип. 2. С. 42–45.
9. Брюховецька О. В. Арт-терапевтичні технології у процесі особистісно орієнтованої підготовки майбутніх психологів, які отримують другу вищу освіту. *ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України*, 2014. С. 1–13.

10. Доренський В. Мистецтво як феномен людино творення. *Філософська думка*. 2009. № 6. С. 61–78.
11. Іванова В. Арт-терапія: проблеми становлення та розвитку. *Наукові праці. Випуск 95*. Том 108. 2009. С. 43–46.
12. Кравченко А. Нестеренко В. В. Можливості використання арттерапії з корекційною метою. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. 2018. С. 171–175.
13. Лазаревська О. Психологічні фактори впливу арт-терапії на процес розвитку дітей. *Вісник ХНПУ імені Григорія Сковороди «Психологія»*. Вип. 63. 2021. С. 133–145.
14. Мурсамітова І. А. Евритмія як ідея нормалізації душевної рівноваги людини. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного закладу освіти: Збірник за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 грудня 2017 р.)*. С. 119–121.
15. Новаківська О. Музикотерапія. *Innovative Solutions in Research and Education: Conference Proceedings of the 1st*. Vol. 1. 2021. Ст. 92–95.
16. Сорока О. В. Характеристика музикотерапії як допоміжної арт-терапевтичної технології для роботи з молодшими школярами. *Психолого-педагогічні науки*. 2012. №15. С. 1–12.
17. Цикунова А. Арт-терапевтичні техніки і практики в роботі з кризовими клієнтами: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія». *Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України*. 2022. 98 с.
18. Шаоцян Ю. Формування вокально-фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах здоров'язбережувальних технологій: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). *Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*, Одеса. 2022. с. 244.
19. Gaelynn P. Wolf Bordonaro. International Art Therapy. *The Wiley Handbook of Art Therapy*, 2016, С. 675–676.
20. Garai J. E. Art therapy – catalyst for creative expression and personality integration. In H. H. Grayson & C. Loew (Eds.), *Changing approaches to the new psychotherapies*. Jamaica, N.-Y. : Spectrum, 1978.
21. Gouk, Penelope. «Making music, making knowledge: The harmonious universe of Athanasius Kircher». *Making Music, Making Knowledge*. 2001. 160 p. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501> .
22. Naumburg M. Dynamically oriented art therapy: Its principles and practices. New-York : Springer, 1972.
23. Hazrat Inayat Khan *The Mysticism of Sound and Music: The Sufi Teaching of Hazrat Inayat Khan*. Shambhala publications, 2022. 416 P.

REFERENCES:

1. Averianova N. M. (2023). Zastosuvannia art-terapii v suchasnykh umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. [Application of art therapy in modern conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Kompleksnyi pidkhid do modernizatsii nauky: metody, modeli ta multydisyplinarnist: materialy II Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. m.Lutsk, 3 bereznia, 140–146 [in Ukrainian].
2. Antoshko M. (2020). Vytoky mystetstva ta vykhovannia u Starodavnomu Kytai. [The Origins of Art and Education in Ancient China] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. [Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts], 1, 175–180 [in Ukrainian].
3. Arystotel. (2022). Metafizyka (Filosofia). [Metaphysics (Philosophy)] (O. Panych, Trans). K.: Tempora, 848 [in Ukrainian].
4. Aristotel. (2002). Nikomakhova etyka. [Nicomachs Ethics]. (V.Stavniuk Trans.) K.: Akvilon-Plius, 480 [in Ukrainian].
5. Bibliia (1992). (Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu). [The Bible] Vydannia misiinoho tov-va «Nove zhyttia Ukraina, Kempus Kruseid for Kraist», 1–959; 1–296 [in Ukrainian].
6. Bida O. (2018). Rizni pidkhody do vyznachennia art-terapii [Different approaches to the definition of art therapy]. *Pedahohichnyi chasopys Volyni*. 4(11), 14–17 [in Ukrainian].
7. Boetsii S. (2002). Rozrada vid filosofii. Per. z lat. A. Sodomora [The Consolation of Philosophy. Translated from the Latin by A. Sodomor]. K.: Osnovy 146 [in Ukrainian].
8. Bryndikov Yu. L. (2017). Art-terapiia: sut, mozhlyvosti roboty z viiskovosluzhbovtsiamy uchasnykamy boiovykh dii [Art therapy: the essence, possibilities of working with military personnel participating in combat operations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika*. Sotsialna robota, 42–45 [in Ukrainian].
9. Briukhovetska O. V. (2014). Art-terapevtychni tekhnolohii u protsesi osobystisno oriientovanoi pidhotovky maibutnykh psykhologiv, yaki otrymuiut druhu vyshchu osvitu [Art therapy technologies in the process of personality-oriented training of future psychologists who receive a second higher education]. *DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy*. 1–13 [in Ukrainian].
10. Dorenskyi V. (2009). Mystetstvo yak fenomen liudyno tvorennia [Art as a phenomenon of human creation]. *Filosofska dumka*, 6, 61–78 [in Ukrainian].

11. Ivanova V. (2009). Art-terapiia: problemy stanovlennia ta rozvytku [Art therapy: problems of formation and development] *Naukovi pratsi*, 95, 108, 43–46 [in Ukrainian].
12. Kravchenko A. Nesterenko V. V. (2018). Mozhyvosti vykorystannia arterapii z korektsiinoiu metoiu [Possibilities of using art therapy for correctional purposes]. *Suchasni problemy lohopedii ta reabilitatsii*. [Modern problems of speech therapy and rehabilitation]. 171–175 [in Ukrainian].
13. Lazarevska O. (2021). Psykholohichni faktory vplyvu art-terapii na protses rozvytku ditei [Psychological factors of influence of art therapy on the process of children's development]. *Visnyk KhNPU imeni Hryhoriia Skovorody «Psykhohiia»*, 63, 133–145 [in Ukrainian].
14. Mursamitova I. A. (2017). Evrytmiia yak idea normalizatsii dushevnoi rivnovahy liudyny. [Eurythmy as an idea of normalization of human mental balance] *Systema nadannia osvity ditiam z osoblyvymy potrebamy v umovakh suchasnoho zakladu osvity: Zbirnyk za materialamy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (12 hrudnia 2017 r.)*, 119–121 [in Ukrainian].
15. Novakivska O. (2021). Muzykoterapiia. [Music therapy]. *Innovative Solutions in Research and Education: Conference Proceedings of the 1st*, 1, 92–95 [in Ukrainian].
16. Soroka O. V. (2012). Kharakterystyka muzykoterapii yak dopomizhnoi art-terapevtychnoi tekhnologii dlia roboty z molodshymy shkolaramy. [Characterization of music therapy as an auxiliary art therapy technology for working with primary schoolchildren]. *Psykhologo-pedahohichni nauky*, 15, 1–12 [in Ukrainian].
17. Tsykunova A. (2022). Art-terapevtychni tekhniky i praktyky v roboti z kryzovymy kliientamy [Art therapy techniques and practices in working with crisis clients]. Kvalifikatsiina robota na zdobuttia osvitnoho stupenia «mahistr» za spetsialnistiu 053 «Psykhohiia». *Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav MVS*, 98 [in Ukrainian].
18. Shaotsian Yu. (2022). Formuvannia vokalno-fakhovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva na zasadakh zdoroviazberezhuvalnykh tekhnologii [Formation of vocal and professional competence of future music teachers on the basis of health-saving technologies]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 014 Serednia osvita (Muzychne mystetstvo). *Derzhavnyi zaklad «Pivdennoukrainskyi natsionalnyi pedahohichni universytet imeni K. D. Ushynskoho»*, Odesa, 244 [in Ukrainian].
19. Gaelynn P. Wolf Bordonaro. (2016). International Art Therapy. *The Wiley Handbook of Art Therapy*, 675–676 [in English].
20. Garai J. E. (1978). Art therapy – catalyst for creative expression and personality integration. In H. H. Grayson & C. Loew (Eds.), *Changing approaches to the new psychotherapies*. *Jamaica, N.-Y. : Spectrum* [in English].
21. Gouk, Penelope. (2001). «Making music, making knowledge: The harmonious universe of Athanasius Kircher». *Making Music, Making Knowledge*. 160 <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-invalidnist-statystyka/31324501> [in English].
22. Naumburg M. (1972). Dynamically oriented art therapy: Its principles and practices. *New-York : Springer* [in English].
23. Hazrat Inayat Khan (2022). *The Mysticism of Sound and Music: The Sufi Teaching of Hazrat Inayat Khan*. Shambhala publications, 416 [in English].